Paragi Beáta
A közel- keleti segélyezés ellentmondásai
Kit szeressenek?

Legfeljebb a status quo fenntartására képesek a Közel-Keletre irányuló segélyek, demokratikus politikai megoldások vagy társadalmi berendezkedés létrehozására alkalmatlanok.

Az arab tavasszal kapcsolatos lelkesedés ellenére egyáltalán nem a legnagyobb haszonélvezője a Közel-Kelet a nemzetközi fejlesztési segélyeknek. Ennek oka elsősorban az, hogy a szegénység és az elmaradottság nemzetközi összehasonlításban sokkal inkább probléma Fekete-Afrika és Délkelet-Ázsia országaiban. Mégis, a Közel-Kelet lett az a térség, ahol a nemzetközi segélyezés különféle céljai (demokráciaépítés vagy a stabilitás megőrzése) a leginkább ellentmondásba kerültek egymással.

Az ismét kiújult palesztin–izraeli konfliktus két leglátványosabb eleme Izrael fölénye a katonai technológia terén, illetve a rombolás mértéke a Gázai övezetben. Mindkét oldal mögött külföldi dollár milliárdok állnak: az egyiknél katonai segélyek, a másiknál nemzetközi fejlesztési és humanitárius támogatások (ODA) formájában. Miközben Izrael az amerikai katonai segélyek legnagyobb kedvezményezettje, az egy főre jutó nemzetközi fejlesztési támogatásokban a palesztinok az elsők. A Palesztin Hatóság (PH) az 1994-es megalakulása óta lényegében ilyen segélyekből él. Ezek elvben a kétállamos megoldást támogatják, gyakorlatilag szinte teljes mértékben fedezik a PH infrastruktúrafejlesztését, s részben a közszolgáltatásokat és a közalkalmazottak fizetését. Míg az oslói békefolyamat éveiben átlagosan 500 millió dollárt kapott az OECD fejlesztési segélyprogramjában résztvevő államoktól, addig a politikai konfliktus súlyosbodásával a nemzetközi közösség nagylelkűsége is nőtt. A Hamász 2006-os gázai hatalomra kerülése óta az ODA mértéke meghaladja az évi 2-2,5 milliárd dollárt. Bár a Hamász-kormány nemzetközi legitimitást nem élvez, a Gázai övezetben élő, ténylegesen nem dolgozó PH-közalkalmazottak politikai megfontolásokból továbbra is kapnak fizetést. A segélyekből – a pénz természetéből adódóan – nemcsak a palesztin lakosság, de indirekt módon minden szereplő profitál, a Hamász, Egyiptom és Izrael is.

A térségbeli kedvezményezettek közül Egyiptom és Jordánia is az élmezőnybe tartozik. Mindkettő kap fejlesztési és amerikai katonai segélyeket is, és egyaránt fontos szerepet játszanak a regionális stabilitás fenn tartásában. Az 1978-as Camp David-i megállapodás Egyiptom és Izrael között, az 1993–2000 közti oslói békefolyamat, valamint az 1994-ben Izrael és Jordánia között aláírt békeszerződés egyaránt arra a meggyőződésre épült, hogy a térség stabilitását – európai mintára – távlatilag a regionális politikai és gazdasági együttműködés fogja garantálni. E logika azonban figyelmen kívül hagyja, hogy hiányzik a „nagy közös ellenség”, az 1950-es évek Nyugat-Európája ugyanis még a vasfüggönyön túl tudhatta a kommunizmus rémét. Magában foglalja ugyanakkor a további háborúk elkerülésének igényét, Izrael biztonságának

békeszerződésekkel való garantálását és a palesztin állam létrehozásának szükségességét.

A hidegháború vége óta mind az EU, mind az USA vezetése idealizálja a demokratikus berendezkedést, nemzetközi fórumok sokaságán sürgeti az emberi jogok tiszteletben tartását és a jó kormányzás szükségességét. Ennek ellenére az utóbbi bő évtizedben az USA és az EU tagállamai nemcsak „belekeveredtek" az afganisztáni, majd az iraki háborúba és újjáépítésbe, de kitartóan segélyezték a térség szénhidrogénben viszonylag szegény, autoriter vonásokkal bíró, ám nyugatbarát államait is (Egyiptom, Jordánia és a Palesztin Hatóság). Papíron azért, hogy ösztönözzék a demokratikus politikai reformokat, a valóságban inkább azért, mert bennük látták a térség stabilitásának letéteményeseit. A stabilitást persze nem az arab államok demokratikus reformok iránti elkötelezettsége, sokkal inkább a lakosság politikailag aktívabb szegmenseivel szemben napjainkig alkalmazott erőszak garantálja. Ingatag legitimitásukat pedig az, hogy a lakosság minimális adót fizet, miközben az élelmiszer- és üzemanyagárakat állami támogatásokkal alacsonyan tartják – és ezt részben külső segélyekből fedezik .

A problémát az arab tavasz – ami a Közel-Keleten nyugati kreálmánynak tekintett fogalom – hozta felszínre. Miközben Európa és az USA közvéleménye az első perctől kezdve szimpatizált az autoriter rezsimek ellen tüntetők követeléseivel – éppúgy, mint az izraeli megszállás palesztin áldozataival – , a nyugati hatalmak komoly morális és politikai dilemmával néztek szembe. Ha az évtizedek óta támogatott autoriter rezsimek segélyezését tovább folytatják, akkor nemcsak a demokratikus forradalmakat kezdeményező tüntetőkkel, de saját közvéleményükkel is szembekerülnek. Ha a segélyeket felfüggesztik, akkor pedig nemcsak a még nem demokratikus, ám hatalmuk konszolidálására vélhetően alkalmas politikai erők nyugatbarátságát teszik kockára, de a régió stabilitását is .

A Nyugat végül megosztottan reagált a helyzetre. Washingtonban Egyiptommal kapcsolatban al-Sziszi tábornok tavaly nyári katonai puccsa óta zajlanak nagy viták a támogatások feltételekhez kötéséről, de az USA segélypolitikájában lényegében máig nincs változás. A törvényhozás által júniusban tárgyalt módosító indítványt – amely az egyiptomi segélyeket mintegy harmadával csökkentette volna – végül nem hagyták jóvá. Ezt részben az izraeli lobbi érdemének tekintik, részben annak a meggyőződésnek, hogy a segélyek visszafogása nem eredményezne több demokráciát. Ezzel szemben az EU az arab tavasz kezdetétől azt az – eredetileg EU-bővítés kapcsán megfogalmazott – álláspontot képviselte, hogy azon államok részesülhetnek több segélyben, amelyek nagyobb erőfeszítéseket tesznek a demokratikus reformokra. Miközben az EU tavaly felfüggesztette a kairói katonai kormánynak járó támogatásokat, az egyiptomi civil szervezeteknek elvben továbbra is nyújt segítséget. A civil szféra azonban soha nem látott kontrollnak és támadásoknak van kitéve, a legkényesebb helyzetben Egyiptomban és Jordániában van, de az izraeli parlament is egyre kacifántosabb törvényjavaslatokat tárgyal, amelyek célja az „idegen érdekeket képviselő" – vagyis a palesztinokkal való megbékélését sürgető – szervezetek tevékenységének ellehetetlenítése.

Az arab tavasz valódi demokráciát sürgető szereplőinek politikai követelései – emberi jogok, politikai szabadságjogok, méltóság – legalább annyira szóltak a nyugati

hatalmaknak, mint saját autoriter vezetőinek. E rezsimek belső legitimitása ugyanis nem kis mértékben annak köszönhetően ingott meg, hogy saját közvéleményüket évtizedeken keresztül figyelmen kívül hagyták, és inkább a nyugati, illetve az izraeli érdekeket képviselték otthon, mint saját társadalmuk érdekeit és értékeit külföldön. Az arab tavasz bukása és a kibontakozó regionális káosz annak is volt köszönhető, hogy a térségbeli társadalmak nem rendelkeznek a „forradalmi" demokráciaépítéshez szükséges eszközökkel, a Nyugat pedig már nem hisz a demokratikus átmenet erőszak alkalmazására épülő verziójában. Különösen nem szeretne még nagyobb káoszt saját határaihoz közel. Ennek köszönhetően külföldi segélyeket egyaránt kapnak egymással jóban lévő és egymást támadó szomszédok, nemzetközi szervezetek, demokratikus és autoriter kormányok, őket kritizálni próbáló helyi és nemzetközi civil szervezetek, illetve közvetlenül a rászoruló lakosság is, amennyiben menekültstátusszal rendelkezik. Miközben a nyugati közvélemény demokráciát szeretne látni a Közel-Keleten, azzal a kérdéssel nem különösebben foglalkozik, hova vezet az ellenérdekelt felek következetlen segélyezése. Nem valószínű, hogy békés demokráciák létrejöttéhez és egymás mellett éléséhez.

A cikk alapjául szolgáló kutatás EU Marie Curie IEF támogatás keretei között valósul meg (AIDINMENA, 2013-2015).

Első közlés: HVG 2014/40. In:
http://hvg.hu/hvgfriss/2014.40/201440_a_kozelkeleti_segelyezes_ellentmondasai_kit